

АНОТАЦІЯ

Савчук А. Б. Формування дипломатичних кадрів у державах Вишеградської четвірки (1991-2004 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України, Івано-Франківськ, 2023.

Актуальність дослідження полягає в тому, що в системі міжнародних відносин сьогодні відбуваються зміни, які ставлять на порядок денний необхідність пошуку шляхів модернізації дипломатичних служб, удосконалення професійної підготовки дипломатичних кадрів (ППДК). Ця проблема актуальна для України, яка реформує свою дипломатичну службу, підвищує рівень ППДК, щоб посісти гідне місце на міжнародній арені. Актуальність дослідження зумовлена і тим, що всебічний аналіз системи ППДК у державах Центральної Європи (ЦЄ) уможливить створити більш повне уявлення про європейський досвід підготовки фахівців-міжнародників, окреслити їхню професіограму, а також комплексно розглянути систему інституцій, які забезпечують кадровий потенціал для дипломатичної служби в державах ЦЄ. З огляду на це набуває значущості проблема інтегрування національної системи вищої освіти (ВО) у європейський освітній простір, що вимагає пошуку оптимальних засобів забезпечення якісно нового рівня ППДК, яка повинна здійснюватися, з одного боку, на засадах збереження національних надбань, з іншого, використання найкращих зразків світового досвіду.

Під цим кутом великий науковий інтерес становить досвід держав ЦЄ, зокрема Вишеградської четвірки (V4) (Республіка Польща (РП), Чеська Республіка (ЧР), Словацька Республіка (СР), Угорщина (до 1 січня 2012 р. – офіційна назва Угорська Республіка, ми послуговуватимемося нині чинною назвою – Угорщина), що є для України зразком високого (світового) рівня ППДК, яка в державах V4 здійснюється динамічно та системно на засадах відкритості, демократизації, неперервності, інтернаціоналізації,

міждисциплінарності, випереджувального підходу з урахуванням потреб зовнішньої політики й економіки кожної з країн тощо. Порушена проблема актуалізується у зв'язку із євроатлантичноінтеграційними процесами, активізацією налагодження міжнародної співпраці, які декларує сьогодні Україна як пріоритетні напрями свого освітнього розвитку та міжнародної політики, тому якісна ППДК – це передумови міжнародного позитивного іміджу України, її успішної співпраці у складі міжнародних організацій, відтак реалізації власної стратегії суспільно-політичного, соціоекономічного, освітнього поступу в контексті світових демократичних процесів.

Попри те, що ППДК в Україні здійснюється відповідно до Конституції України, закону «Про вищу освіту», низки інших нормативних документів, вагому роль у цьому процесі відіграють документи міжнародних організацій (Ради Європи (РЄ), ЮНЕСКО, Організації об'єднаних націй (ООН) тощо), а також європейські та світові освітні тенденції, що спричинюють необхідність інновацій у системі ППДК, постійного оновлення змісту, форм та методів навчання. Тому досвід держав V4 у сфері ППДК, їхні ефективні стратегії щодо розв'язання міжнародних проблем, успішне входження у світовий та європейський простір є на часі й стане корисним для українських реалій, розвитку закладів вищої освіти (ЗВО).

Учені досліджують різні аспекти проблеми ППДК в Україні, розвитку її дипломатичної системи (О. Балануца, М. Клепар, Ю. Кочубей, С. Мальський, Ю. Мороз, С. Мельничук, Л. Максимчук, Р. Палагусинець, О. Опанасюк, Ю. Якимчук, О. Пушкіна, Ю. Палєєва, Т. Чебікіна, К. Долгош, О. Григор та ін.), а також вивчають досвід ППДК у провідних країнах світу (В. Ціватий (Великобританія, США та інші країни), Н. Бідюк, О. Тарасова (США), Л. Отрощенко (Німеччина), К. Істоміна (Канада), В. Третько (Велика Британія, Австралія, Німеччина, США), проте проблему формування дипломатичних кадрів у державах V4 науковці цілісно не розглядали. Автори досліджували окремі тенденції розвитку міжнародних відносин у ЄС крізь призму ППДК у державах V4 (В. Климончук), аналізували підготовку фахівців у галузі міжнародних відносин у контексті становлення і розвитку чеської дипломатії

(1989–2004) (Н. Голуб'як, В. Марчук), характеризували передумови становлення і розвитку дипломатичної освіти в державах V4 (І. Цепенда, В. Бусленко, І. Вовканич, А. Ключович та ін.). Вишеградська четвірка як регіональне утворення є предметом уваги науковців, різні аспекти трансформаційних перетворень у державах V4 вивчали В. Андрейко, Н. Антонюк, І. Артьомов, Л. Башта, Н. Буглай, В. Бусленко, І. Вовканич, С. Віднянський, Є. Гайданка, Т. Герасимчук, В. Гладій, Н. Голуб'як, І. Гурак, Г. Зеленько, С. Зуб, Л. Кіцила, В. Климончук, А. Ключкович, Є. Кіш, В. Литвин, М. Лендшел, М. Мальський, С. Мітряєва, В. Марчук, Д. Мороз, І. Мудрієвська, Ю. Остапець, Л. Павлишин, М. Палінчак, Н. Ржевська, А. Романюк, Л. Стрільчук, В. Струтинський, Т. Федорчак, М. Фесенко, І. Цепенда та ін., однак освітні реформування в контексті європейського виміру відображені в нечисленних публікаціях (Н. Антонюк, В. Гжешук, Н. Голуб'як, В. Климончук, В. Марчук, Г. Мелеганіч, А. Ключкович, Т. Ключкович, М. Палінчак, М. Поп'юк, І. Цепенда та ін.).

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *уперше* схарактеризовано генезу ППДК у контексті становлення та розвитку дипломатичних служб РП, ЧР, СР, Угорщини, євроатлантичних процесів;

проаналізовано проблему ППДК у державах V4 (показано освітні моделі, означено професійні вимоги до професіограми фахівця-міжнародника, схарактеризовано систему ДО, підготовки, перепідготовки, додаткової освіти, освіти впродовж життя тощо, яка репрезентує професійну підготовку дипломатів, виокремлено її особливості в кожній з держав; увиразнено роль дипломатичних персоналій у дисидентському дипломатичному рухові, розбудові дипломатичних служб, розвитку ДО, вступу держав V4 до НАТО, ЄС, створено дипломатичні портрети знакових постатей у галузі міжнародних відносин (МВ);

з'ясовано передумови становлення дипломатичних систем та системи ДО в державах V4; проаналізовано методологічні підходи до ППДК (реалізація принципів інтернаціоналізації, гуманізації і демократизації освітнього процесу;

наступності та спадкоємності традицій; академічна мобільність; гнучкість змісту освітніх програм; орієнтація на академічну результативність; інтегрований характер освітніх програм; розвиток науково-дослідницького потенціалу університетів; співпраця між університетами та діловим сектором, сферою промисловості, урядовими та громадськими організаціями; інтеграція освіти; співпраця освітніх закладів з міністерствами закордонних справ (МЗС); організація практики в профільних міністерствах, посольствах, консульствах, інших міжнародних структурах; виконання державних замовлень університетами; публічна дипломатія; просування національної освіти тощо); на основі міждисциплінарного підходу (теорія міжнародних відносин, історія міжнародних відносин, історія розвитку університетської освіти в ЄС, порівняльна педагогіка тощо) проаналізовано історіографію порушеної проблеми, джерельну базу її вивчення; схарактеризовано діяльність кількох десятків ЗВО, які готували майбутніх дипломатів, на основі аналізу навчальних планів, освітніх програм, щорічних звітів із їх діяльності окреслено здобутки ППДК у державах V4 упродовж досліджуваного періоду, акцентовано на можливостях запозичення освітнього досвіду за умов України;

розкрито структурно-змістові (стандартизація і трансформація змісту ППДК на основі компетентнісного підходу, науково-дослідницької і практико-орієнтованої парадигм, професіоналізації, міждисциплінарності, кар'єрного зростання, соціалізації, регіоналізації змісту світи; європейський вектор розвитку ДО, відповідність міжнародним стандартам, соціалізація, культурна дипломатія, цифровізація освіти, створення культури випускника університету/члена колегіуму, утвердження іміджу університету/факультету/ кафедри), організаційні (створення системи/мережі ДО (школа-ліцей-коледж-університет-доповнювальна освіта-освіта впродовж життя; інтеграція ВО, створення на базі університетів академічних (освітніх, дослідницьких) та культурних центрів міста/регіону/держави; прозорі умови вступу до магістратури, докторантури; диверсифікація магістерських програм і дипломів; можливість вибору індивідуальної освітньої траєкторії; інтернаціоналізація ДО; фінансова підтримка здобувачів освіти тощо),

дидактичні засади (поєднання традицій ППДК та інноваційних форм, методів і технологій навчання; іншомовна дипломатична освіта; тощо);

обґрунтовано вплив світової освітньої політики та євроінтеграційних процесів на якість ППДК у державах V4 (1991–2004), висвітлено роль дипломатичної персоналії у ППДК, євроатлантичних інтеграційних процесах, створенні іміджу держав на міжнародній арені тощо.

На основі *компаративного аналізу* виокремлено спільне та відмінне в досвіді ППДК у РП, ЧР, СР, Угорщині, розвитку дипломатичних систем; *окреслено* можливості використання прогресивних ідей закордоння за умов розвитку ЗВО України; *удосконалено* положення щодо реалізації особистісно орієнтованого й компетентнісного підходів до ППДК; *подальшого розвитку* набули положення про дипломатичну персоналістику; культурну дипломатію; розвиток ДО; взаємозв'язок дипломатичних систем і ДО в РП, ЧР, СР, Угорщині; дисидентський дипломатичний рух; інтернаціоналізацію ДО; європейський вимір ППДК, організаційно-дидактичні принципи організації освітнього процесу; положення про організацію ППДК на основі тісної співпраці навчальних закладів та профільних міністерств, закордонних представництв, потенційних працедавців, комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання із застосуванням інноваційних технологій тощо. До наукового обігу введено нові факти, теоретичні ідеї і підходи, обґрунтовані теоретиками і практиками держав V4 щодо розвитку системи ППДК, інтернаціоналізації ДО.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що його матеріали (характеристики, системи ППДК, рекомендації щодо впровадження ідей європейського досвіду в системі ЗВО України, зміст, методи й форми організації освітнього процесу, освітні програми тощо) можна використовувати в діяльності вітчизняних ЗВО, зокрема, у процесі професійної підготовки бакалаврів та магістрів гуманітарних наук зі спеціальностей «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Соціальні та поведінкові науки» (спеціальність 052 Політологія). Результати дослідження доцільно застосувати науковцям під час підготовки студій з історії

регіонального утворення «Вишеградська четвірка», становлення та розвитку дипломатичних систем держав V4, а також для наукового обґрунтування сучасної стратегії ППДК у ЗВО в Україні; у процесі розроблення освітніх стандартів, акредитаційних матеріалів, освітніх програм; під час викладання курсів «Історія дипломатичних відносин», «Теорія міжнародних відносин» та ін.; матеріали виконаного дослідження є важливим науковим джерелом у практичній роботі ЗВО, закладів післядипломної освіти, органів управління, МЗС, обґрунтовані положення й узагальнення сприятимуть оновленню змісту освітніх програм, удосконаленню класифікатора спеціальностей, розробленні нового покоління стандартів зазначених галузей знань, освітньо-кваліфікаційної характеристики, є підґрунтям до створення курсів за вибором студента («Європейський досвід підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин», «Європейська дипломатія в іменах», «Інтернаціоналізація дипломатичної освіти в державах Вишеградської групи» та ін. (до кожного з цих орієнтованих курсів автором зібрано й упорядковано матеріал, який уміщено на сторінках роботи, у додатках до неї, висвітлено в публікаціях)) та ін.

Ключові слова: Вишеградська група (четвірка), професійна підготовка дипломатичних кадрів, зовнішня політика, політичні трансформації, суспільно-політичні умови, політологія, політичні системи, Центрально-Східна Європа, зовнішня політика, опозиційний дипломатичний рух, демократичні процеси, Республіка Польща, Чеська Республіка, Словацька Республіка, Угорщина, вища освіта, освітня політика, публічна дипломатія, Європейський Союз, дипломатична служба, Міністерство закордонних справ, дипломатична освіта, міжнародні відносини, міжнародні економічні відносини, глобалізаційні процеси, інтернаціоналізація, університет, дипломатична академія, система освіти, навчальний план, наукова діяльність, приватна освіта.

SUMMARY

Savchuk A. B. Formation of diplomatic personnel in the states of the Visegrad Four (1991-2004). – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 052 Political Science. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2023.

The relevance of the study lies in the fact that changes are taking place in the system of international relations today, which put on the agenda the need to find ways to modernize diplomatic services, improve the professional training of diplomatic personnel (PTDP). This problem is relevant for Ukraine, which is reforming its diplomatic service, raising the level of the PTDP in order to take a worthy place in the international arena. The relevance of the study is also due to the fact that a comprehensive analysis of the system of civil defense in Central Europe (CE) states will make it possible to create a more complete picture of the European experience of training international specialists, to outline their professional profile, as well as to comprehensively consider the system of institutions that provide personnel potential for the diplomatic service in CE states. In view of this, the problem of integrating the national system of higher education (HE) into the European educational space becomes significant, which requires the search for optimal means of ensuring a qualitatively new level of education and training, which should be carried out, on the one hand, on the basis of the preservation of national assets, and on the other hand, the use of the best examples of world experience.

From this point of view, the experience of the CE states, in particular the Visegrad Four (V4) (the Republic of Poland (RP), the Czech Republic (CR), the Slovak Republic (SR), Hungary (until January 1, 2012 – the official name of the Republic of Hungary, we will use the currently valid name - Hungary), which is a model for Ukraine of a high (world) level of PTDP, which in the V4 states is implemented dynamically and systematically on the basis of openness, democratization, continuity, internationalization, interdisciplinary, anticipatory approach taking into account the needs of foreign policy and economy of each of the countries, etc. The raised problem is actualized in connection with the Euro-Atlantic

integration processes, the intensification of the establishment of international cooperation, which Ukraine declares today as the priority areas of its educational development and international policy, therefore, a high-quality PTDP is a prerequisite for a positive international image of Ukraine, its successful cooperation in the composition of international organizations, hence the implementation of one's own strategy of socio-political, socio-economic, educational progress in the context of world democratic processes.

Despite the fact that PTDP in Ukraine is carried out in accordance with the Constitution of Ukraine, the Law "On Higher Education", a number of other normative documents, documents of international organizations (Council of Europe (CoE), UNESCO, United Nations (UN)) play an important role in this process) etc.), as well as European and world educational trends, which necessitate innovations in the system of the PTDP, constant updating of the content, forms and methods of education. Therefore, the experience of the V4 states in the field of PTDP, their effective strategies for solving international problems, successful entry into the world and European space is timely and will be useful for the development of higher education institutions (HEI).

Scientists are investigating various aspects of the problem of the PTDP in Ukraine, the development of its diplomatic system (O. Balanutsa, M. Klepar, Yu. Kochubey, S. Malskyi, Yu. Moroz, S. Melnychuk, L. Maksymchuk, R. Palagusynets, O. Opanasyuk, Yu. Yakymchuk, O. Pushkina, Yu. Paleyeva, T. Chebykina, K. Dolgosh, O. Grigor and others), as well as studying the experience of PTDP in the leading countries of the world (V. Tsivatyi (Great Britain, USA and other countries), N. Bidyuk, O. Tarasova (USA), L. Otroshchenko (Germany), K. Istomina (Canada), V. Tretko (Great Britain, Australia, Germany, USA), but the problem of the formation of diplomatic personnel in the V4 states is not fully understood by scientists. The authors studied certain trends in the development of international relations in the EU through the prism of the PTDP in the V4 states (V. Klymonchuk), analyzed the training of specialists in the field of international relations in the context of the genesis of Polish and Czech diplomacy (1989–2004) (V. Buslenko, M. Palinchak ; N. Golubyak, V. Marchuk), characterized the prerequisites for the formation and

development of diplomatic education in the V4 states (I. Tsependa, V. Buslenko, I. Vovkanych, A. Klyuchovich, etc.). The Visegrad Four as a regional entity is the subject of the attention of scientists, various aspects of transformational transformations in the V4 states were studied by V. Andreyko, N. Antonyuk, I. Artyomov, L. Bashta, N. Buglai, V. Buslenko, I. Vovkanych, S. Vidnyansky, E. Haydanka, T. Gerasimchuk, V. Gladiy, N. Golubyak, I. Gurak, G. Zelenko, S. Zub, L. Kitsila, V. Klymonchuk, A. Klyuchkovich, E. Kish, V. Lytvyn, M. Lendyel, M. Malskyi, S. Mitryaeva, V. Marchuk, D. Moroz, I. Mudrievska, Yu. Ostapets, L. Pavlyshyn, M. Palinchak, N. Rzhavska, A. Romanyuk, L. Strilchuk, V. Strutynskyi, T. Fedorchak, M. Fesenko, I. Tsependa, etc., however, educational reforms in the context of the European dimension are reflected in a few publications (N. Antonyuk, I. Artyomov, V. Grzeschuk, N. Golubyak, S. Zub, V. Klyumonchuk, V. Marchuk, G. Meleganych, A. Klyuchkovich, T. Klyuchkovich, M. Palinchak, M. Popyuk, I. Tsependa and others.)

The scientific novelty of the research results is that

for the first time, the genesis of the PTDP was characterized in the context of the formation and development of the diplomatic services of the Republic of Poland, the Czech Republic, the Slovak Republic, Hungary, and Euro-Atlantic processes;

analyzed the problem of PTDP in the V4 states (shows educational models, defines the professional requirements for the professional profile of an international specialist, characterizes the system of pre-service education, training, retraining, additional education, lifelong education, etc., which represents the professional training of diplomats, its features are highlighted in each of the states; the role of diplomatic personalities in the dissident diplomatic movement, the development of diplomatic services, the development of foreign affairs, the accession of the V4 states to NATO, the EU is emphasized, diplomatic portraits of iconic figures in the field of international relations (IR) are created;

the prerequisites for the formation of diplomatic systems and the diplomatic system in the V4 states *are clarified*; analyzed methodological approaches to the PTDP (implementation of the principles of internationalization, humanization, and democratization of the educational process; continuity and continuity of traditions;

academic mobility; flexibility of the content of educational programs; focus on academic performance; integrated nature of educational programs; development of research potential of universities; cooperation between universities and business sector, industry, governmental and public organizations; integration of education; cooperation of educational institutions with ministries of foreign affairs (MFA); organization of practice in specialized ministries, embassies, consulates, other international structures; fulfillment of state orders by universities; public diplomacy; promotion of national education etc); on the basis of an interdisciplinary approach (theory of international relations, history of international relations, political science, the history of the development of university education in the EU, comparative pedagogy, etc.), the historiography of the raised problem, the source base of its study were analyzed; the influence of socio-political transformations in Central and Eastern Europe (CEE) on the formation and development of diplomatic education in the V4 states (at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries) is indicated, the opposition movement in the CEE states is analyzed as a prerequisite for the democratization of socio-political processes and the creation of the V4, the European context of the development of diplomatic education through the dimension of its internationalization is highlighted; the activities of several dozens of higher education institutions that trained future diplomats are characterized, based on the analysis of curricula, educational programs, annual reports on their activities, the achievements of the PTDP in the V4 states during the studied period are outlined, the possibilities of borrowing educational experience under the conditions of Ukraine are emphasized; on the basis of the study of the productive experience of professional training of diplomatic staff in the V4 states, organizational-methodological, structural-content, organizational, didactic approaches to the PTDP in Ukraine are singled out, since the AE(Additional education) of the V4 states serves as a model of a high level of professional training of diplomatic staff in accordance with world standards;

the impact of world education policy and European integration processes on the quality of the PTDP in the V4 states (1991–2004) *is substantiated*, diplomatic portraits of iconic political figures-diplomats and dissident diplomats are created, their contribution to the development of diplomatic education, Euro-Atlantic integration

processes, and the creation of the image of states on the international stage is determined arenas, etc.

On the basis of a *comparative analysis*, the common and distinctive features of the experience of the PTDP in the Republic of Poland, the Czech Republic, the Slovak Republic, and Hungary, as well as the development of diplomatic systems, have been identified; the possibilities of using progressive ideas from abroad under the conditions of the development of higher education institutions of Ukraine *are outlined*; provisions regarding the implementation of person-oriented and competence-based approaches to PTDP *have been improved*; provisions on diplomatic personalism acquired *further development*; cultural diplomacy; the development of AE; the relationship between diplomatic systems and diplomatic missions in the Republic of Poland, the Czech Republic, the Slovak Republic, and Hungary; dissident diplomatic movement; internationalization of AE; the European dimension of PTDP, organizational and didactic principles of organizing the educational process; regulations on the organization of the PTDP on the basis of close cooperation between educational institutions and relevant ministries, foreign missions, potential employers, integrated use of traditional and innovative teaching methods with the use of innovative technologies, etc. New facts, theoretical ideas and approaches substantiated by theoreticians and practitioners of the V4 countries regarding the development of the PTDP system and the internationalization of AE have been introduced into the scientific circulation.

The practical significance of the research results lies in the fact that its materials (characteristics, PTDP systems, recommendations for the implementation of ideas of European experience in the higher education system of Ukraine, content, methods and forms of organization of the educational process, educational programs, etc.) can be used in the activities of domestic higher education institutions, in particular, in the process of professional training of bachelors and masters of humanitarian sciences in the specialties "International relations, public communications and regional studies", "Social and behavioral sciences" (specialty 052 Political Science). The results of the study should be applied by scientists during the preparation of studies on the history of the regional formation "Visegrad Four", the formation and development of the

diplomatic systems of the V4 states, as well as for the scientific justification of the modern strategy of the PTDP in the higher education institutions in Ukraine; in the process of developing educational standards, accreditation materials, educational programs; while teaching courses "History of Diplomatic Relations", "Theory of International Relations", etc.; the materials of the completed research are an important scientific source in the practical work of higher educational institutions, institutions of postgraduate education, management bodies, the Ministry of Foreign Affairs; substantiated provisions and generalizations will contribute to updating the content of educational programs, improving the classifier of specialties, developing a new generation of standards of the specified fields of knowledge, educational and qualification characteristics, are the basis for creating courses of the student's choice ("European experience of training specialists in the field of international relations", "European diplomacy in names", "Internationalization of diplomatic education in the countries of the Visegrad Group", etc. (for each of these indicative courses, the author collected and organized the material that is placed on the pages of the work, in its appendices, covered in publications)) etc.

Keywords: Visegrad Group (four), professional training of diplomatic personnel, foreign policy, political transformations, socio-political conditions, political science, political systems, Central and Eastern Europe, foreign policy, opposition diplomatic movement, democratic processes, Republic of Poland, Czech Republic , Slovak Republic, Hungary, higher education, educational policy, public diplomacy, European Union, diplomatic service, Ministry of Foreign Affairs, diplomatic education, international relations, international economic relations, globalization processes, internationalization, university, diplomatic academy, education system, curriculum , scientific activity, private education.